

nique and Development (Massachusetts 1976, Joseph E. Soussou ile birlikte); *Solar Energy Engineering* (New York 1977); *Solar Energy in the Arab World: Policies and Programs* (Küveyt 1979, M. A. S. Malik ile birlikte; Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilâtı [OAPEC] bünyesinde hazırlanmış, güneş enerjisinin Arap ülkelerindeki durumunu inceleyen hacimli bir eserdir); *Science and Technology in the Muslim World* (Cidde 1985).

Müslüman Azınlıklar ve İslâm Medeniyetine Dair Eserleri: *el-Müslimûn fi 'Urubbâ ve Emrîkâ* (I-II, baskı yeri yok, 1396/1976 [Dârü'd-dirâsât], Beyrut 1426/2005); *Muslim Communities in non-Muslim States* (London 1980, Seyyid Z. Abidin v.dğr. ile birlikte; Ahmet Yalçın tarafından *Müslüman Azınlıklar Dosyası* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir, İstanbul 1985); *Muslim Minorities in the World Today* (London 1986); *İnbî'âşü'l-İslâm fi'l-Endelüs* (İslâmâbâd 1413/1992; Beyrut 2005; Eserde Endülüs'ün fethinden başlayarak Gırnata'nın düşüşüne kadar geçen tarihi, Endüslü müslümanların 1492-1609 arasında İspanya Krallığı'nın hâkimiyeti altında yaşadıkları dönem, 1609'daki genel sürgünün ardından müslümanların İber yarımadasında XVII-XVIII. yüzyıllar boyunca varlıklarını sürdürmeleri anlatıldıktan sonra Franco döneminin ardından İspanya'da İslâm'ın yeniden canlanması ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır; eser Melike el-Kettânî tarafından *El Resurgir del Islam en al-Andalus* adıyla İspanyolca'ya çevrilmiştir, Barcelona 2012); *Islam and Muslims in the American Continent* (Beyrut 2001, Amadou Mahtar M'Bow ile birlikte); *eş-Şürefâ'ü'l-Kettâniyyûn fi'l-mâzî ve'l-hâzır* (Dârülbeyzâ 1422/2002).

Neşir: İbn Battûta, *Rihletü İbn Baṭṭûṭa* (I-II, Beyrut 1392/1972, 1395/1975, 1401/1981, 1405/1985); İbnü'l-Hâc es-Sülemî, *Naẓmü'd-dür ve'l-le'âli fi şürefâ'i 'Uḳbe İbn Şavâl* (Rabat 1421/2000); Abdülkebîr b. Hâşim el-Kettânî, *Zehrü'l-âs fi büyüṭâti ehli Fâs* (I-II, Dârülbeyzâ 1422/2002).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Huleydî, *Ḥattâ lâ nensâke... Mevlây 'Alî el-Kettânî*, Rabat 2005; Abdülkerîm el-Hatîb, *Mevlây 'Alî el-Kettânî: Recül fi ümme ve ümme fi recül*, [baskı yeri yok] 2001; "Endülüs Yeniden Diriliyor", *Altınoluk*, sy. 88, İstanbul 1993, s. 39; Hamza b. Tayyib el-Kettânî – M. Hamza b. Ali el-Kettânî, "el-Kettânî, 'Alî b. Muhammed", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Selâ 2004, XX, 6758-6759; Ali b. Muhammed el-Kettânî'nin kişisel internet sitesi: <http://www.alikettani.info/cv.php> (01.10.2014).

CUMHUR ERSİN ADIGÜZEL

KETTÂNÎ, Ca'fer b. İdrîs (جعفر بن إدریس الكتاني)

Ebü Muhammed Ca'fer b. İdrîs b. Tâi' b. İdrîs el-Hasenî el-Kettânî (1830-1905)

Faslı hadis ve fıkıh âlimi.

1246 (1830) yılında Fas'ta doğdu. Bu tarihin 1240 (Miknâsî, s. 80) veya 1250 (1834) olarak gösterilmesi (Fevzî Abdürrezzâk, s. 168; Kaytûnî, s. 295) yanlıştır. *er-Risâletü'l-müsteṭrafe* ve *Selvetü'l-enfâs* müellifi Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî'nin babası, *Fihrisü'l-fehâris* ve *et-Terâtîbü'l-idâriyye* müellifi Muhammed Abdülhay el-Kettânî ve Kettâniyye tarikatının kurucusu olan kardeşi Muhammed b. Abdülkebîr el-Kettânî'nin dayısıdır. Kaynaklarda kendisi için kullanılan "Ebü'l-Mevâhib" ve "Ebü'l-Fazl" tabirleri gerçek künye değil yetkinlik ve faziletlerini dile getiren birer sıfat olmalıdır. Kıraat âlimi Muhammed b. Amr er-Rîfî'den Nâfi' kıraatini Verş ve Kâlûn rivayetleriyle okudu. Karaviyyîn Camii'nde öğrenim gördü; Muhammed b. Abdurrahman el-Filâfî, Abdüsselâm b. Tâi' el-Hasenî, Muhammed b. Hamdûn İbnü'l-Hâc es-Sülemî, Muhammed b. Abdülkâdir el-Kerdûdî, Ahmed b. Muhammed el-Mernîsî, Ömer b. Tâlib İbn Süde, Ebü Bekir b. Tayyib İbn Kîrân, Velîd b. Arabî el-İrâkî gibi âlimlerden ders aldı. 1297'de (1880) Fas'ta karşılaştığı Medine'nin tanınmış muhaddislerinden Ali b. Zâhir el-Vetrî el-Medenî ile rivayetleri konusunda icâzet teâtisinde bulundular. Kettâniyye tarikatının ilk pîri olan Muhammed b. Abdülvâhid el-Kettânî (Abdülhay el-Kettânî'nin dedesi) vasıtasıyla bu tarikata intisap ederek icâzet aldı. Daha genç yaşta iken Karaviyyîn Camii, Kettâniyye Zâviyesi ve şehrin diğer bazı mescidlerinde ders vermeye başladı. el-Câmiu'l-a'zam, Rasîf Camii ve Ebü'l-Cünûd Camii'nde hatiplik yaptı. Fas kralları Mevlây Muhammed b. Abdurrahman, oğlu Mevlây I. Hasan ve torunu Mevlây Abdülazîz el-Alevî kendisine büyük saygı ve yakınlık gösterdiler. İdrîsler'in ikinci hükümdarı Mevlây II. İdrîs el-Ezher'in türbesinde hadis okuma meclisleriyle kraliyet sarayındaki ilmî meclislere başkanlık etti. Kraliyet ailesi emirlerinin öğretiminde rol aldı. Kadılık görevini kabul etmediği halde Kral I. Hasan ve oğlu Abdülazîz, kendilerine istînaf için gelen davalarda onun onayını almadan karar vermiyor, onun imzası olmadan fetvaları kabul etmiyorlardı. Ayrıca ülkenin birçok yerinden âlimler kendisine

fetva sorardı; bundan dolayı "Emîrül-iftâ" lakabıyla anıldı. I. Hasan'ın oluşturduğu, Ahmed b. Tâlib İbn Süde, Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Hâc, Tayyib İbn Kîrân ve Abdullah b. İdrîs el-Bedrâvî gibi âlimlerin yer aldığı Şûra Meclisi'nin de üyesiydi. 21 Şâban 1323 (21 Ekim 1905) tarihinde Fas'ta vefat eden Kettânî, Bâbülfütûh dışındaki Makberetü'l-kubâb'da Sîdî Derrâs b. İsmâil'in türbesi içinde defnedildi.

Kettânî, temel metinlerden çok günlük problemlerle ilgili büyük-küçük 100'e yakın eser telif etmiştir. Mâlikî fıkının usul ve fûrûunda derin bilgi ve sağlam bakış açısına sahip, Fas'ta ilmî ve fikrî dönüşüm ve gelişimin öncülerinden mütevazî ve zâhid bir âlimdi. Yöneticilerin kendisine gösterdikleri ilgiye rağmen makama ve dünya nimetlerine iltifat etmemiş, defalarca teklif edilen kadılık görevini reddetmiş ve bu konuda bir kitap yazmıştır. Aynı zamanda hadis hâfizlarındandı; gerek metin ve sened gerekse hıfz ve zabt bakımından ihâta sahibiydi. Kettâniyye Zâviyesi'nde *Şaḥîḥ-i Buḥârî* ile *Şaḥîḥ-i Müslim*'i yirmi defadan daha çok okuttuğu belirtilir. Sömürgeci devletin vatan-daşlığına geçenlere, onların himayesini kabul edenlere karşı çetin bir hasımdı; vaaz ve fetvalarında onları hain ve mürted ilân etmiş, mallarının müsaderesine hükmetmiş, müslüman mezarlıklarına defnedilmelerine karşı çıkmıştır. Bu konuda meşhur eseri *ed-Devâḥi'l-medḥiyye li'l-İrâkî'l-maḥmiyye*'yi kaleme almıştır. Talebeleri arasında oğulları Muhammed, Abdurrahman, Ahmed, Hüseyin ve Abdülazîz, kız kardeşi Fazîle'nin eşi olan Abdülkebîr b. Muhammed el-Kettânî ve onun iki oğlu Muhammed b. Abdülkebîr el-Kettânî ile Muhammed Abdülhay el-Kettânî, ayrıca Muhammed b. Hasan el-Hacvî, Muhammed b. İdrîs el-Kâdirî, Meccâvî, Belgaysî, İbnü'l-Hayyât ez-Zükkârî, Muhammed Mehdî el-Vezzânî, Muhammed Medenî b. Ali İbn Cellûn el-Fâsî, Abdülhafız b. Muhammed Tâhir el-Fâsî, Cemâleddin el-Kâsımî gibi âlimler bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *eş-Şirbû'l-muḥtaḍar ve'l-virdü'l-muntaẓar min ma'îni ehli'l-ḳarni's-sâliḥi 'aşer*. Çağdaş ulemâdan 106 kişinin biyografisine dairdir (Fas 1309; nşr. Muhammed Hamza b. Ali el-Kettânî, Beyrut 2004). 2. *Nüzhetü'n-nisrîn ve'l-ḥabâḳ fi imtidâdi muḥtârî'l-mağrib ile's-şafaḳ*. Akşam namazı vaktinin sınıрыyla ilgilidir (Fas 1309). 3. *Şerḥu Huṭbeti's-Seyḥ Meyyâre 'ale'l-Mürşidi'l-mu'în*. İbn Âşir el-Fâsî'nin manzum ilmi haline Meyyâre'nin yazdığı şerhin giriş kısmı üze-

rine yapılan bir şerhtir (Fas 1312, 1315).

4. Aḥkâmü ehli'z-zimme. Bu risâle taş baskısından (Fas 1316) uzun yıllar sonra müellifin torununun torunu Muhammed Hamza b. Ali el-Kettânî tarafından yeniden neşredilmiştir (Amman 1421/2001; *Risâle fi ta'zîmi'l-cenne* ile birlikte; Beyrut 2007, bu risâle ve *Risâle fi hükmi şâbûni's-şark ve şem'i'l-bûcî ve şandûki'n-nâri'l-meclûb min bilâdi'l-e'âdi el-küffâr ve hükmi mâ ḥâṭahü'l-küffâr* ile birlikte).

5. Müntaḥa-bû'l-aḳâvîl fimâ yete'allak bi's-serâvîl (Fas 1316, *Cevâbün 'ammâ yüşeddü bi-hi'l-vesṭü'l-muṭarraz bi'l-harîr* ile birlikte).

6. İ'lâmü e'immeti'l-a'lâm ve esâtîzihâ bimâ lenâ mine'l-merviyât ve esânî-dihâ. Müellifin oğlu Abdurrahman tarafından derlenen ve *el-Fihristü'l-kübrâ* olarak da bilinen eserde Kettânî hocalarına ve onlardan aldığı icâzetlere, *Kütüb-i Sitte* ile *el-Muvaṭṭâ'* isnadlarına, başkalarına verdiği icâzetlere yer vermiş, altmış civarında eserinin listesini ve sonunda şeyhi Muhammed b. Abdülvâhid el-Kettânî'nin biyografisini ve ondan aldığı tarikat silsilelerini de kaydetmiştir (Fas 1322; nşr. Muhammed b. Azzûz, Beyrut 1425/2004, talebesi Muhammed Medenî b. Ali İbn Cellûn'a verdiği icâzetten ibaret olan *el-Fehresetü's-suḡrâ'sı* ile birlikte, s. 257-281).

7. ed-Devâhi'l-medhiyye li'l-fırakı'l-maḥmiyye. Fas'ta yabancı konsoloslukların himayesine girip onların vatandaşlığına geçen müslümanlar ve düşmanla iş birliği yaparak zimmet akidlerini bozan Faslı yahudiler ve hristiyanlar hakkında kaleme alınmış olup müslümanların gayri müslimlerle ilişkileri akaid ve fıkıh açısından incelenmiştir (nşr. Muhammed Hamza b. Ali el-Kettânî – Hasan b. Ali el-Kettânî, Amman 1419/1998; Beyrut 1426/2005). Fransız sömürgeciliğine ve onlarla iş birliğine karşı aynı dönemde yazılan benzeri muhtevaya sahip eserler içinde en kapsamlısı olup (Menûnî, *Mezâhir*, I, 328) müellifin torunu Muhammed İbrâhim el-Kettânî tarafından ihtisar edilmiştir.

8. ed-Dirâk fimâ yete'allak bi's-sivâk (nşr. Esmâ Suûd Acîn, Riyad 2004).

9. Cilâ'ü'l-ḳulûb mine'l-aşdâ'i'l-ḡayniyye bi-beyânî ihâṭatihî bi'l-'ulûmî'l-kevnîyye. Hz. Peygamber'in, zât-i ilâhî ve sıfatlarına dair bilgisi gibi kevnî ilimler konusunda da bilgi sahibi olduğuna dairdir (nşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Beyrut 2005).

10. el-Ḡaysü'l-midrâr ve's-sırrü'l-'ammar fimâ yete'allak bi'smi'n-nebiyyi'l-muḥtâr el-mektûb 'alâ şanâdihî'n-nârcür'eten ve cesâreten mine'l-füccâr a'dâ'i'llâhi ve resûlihî'l-küffâr. Avru-

pa'dan ithal edilen kibrit sandıklarının üstüne Hz. Peygamber'in adının yazılması ve bunların çarşı-pazarlarda yerlere düşmesi üzerine kaleme alınmış olup ardından söz konusu ithalâtı yasaklayan bir kral emri çıkmıştır (nşr. Muhammed b. Azzûz, Beyrut 1428/2007).

11. el-Fecrû's-şâdî-ku'l-müşriku'l-müfliḳ fi ibtâli türrehâti's-sersâri'l-müteşaddîki'l-mütefeyhiḳ. Müellifin Eş'arî akidesini, dört mezhebi ve tasavvufu savunduğu risâle, *el-Cevâb 'an maḳâlâti's-Şeyḥ Maḫhar en-Naḫşibendî* adlı risâlesiyle birlikte neşredilmiştir (nşr. Adnân b. Abdullah Zehhâr ve Muhammed Hamza el-Kettânî, Beyrut 2009).

12. Taḳyîd fi tefsîri Sûreti'l-Fâtihâ (nşr. Hişâm b. Muhammed Haycer el-Hasenî – Muhammed Hamza el-Kettânî, Beyrut 2009, Kastallânî'ye reddiye olarak yazdığı *Risâle fi'r-red 'alâ men ḳâle bi-ḳidemi'l-bahr* ve *İlhâfû'l-ṭâlibi'l-ḥâziki'l-lebib bi-mâ yuḥaşşilü'l-ilme'r-raḫibe'r-raṭib* ile birlikte).

13. Hükümü't-tedhîn ve te'âtî'l-müfettirât ve'l-muḥaddirât. Kadınların başlarına örttükleri "hantûz" adı verilen örtüye ve tesettürle ilgili ahkâma dair *el-Elbânü'l-mûde'a fi'l-ḳavâzî fi hükmi'llâhi fi'sti'mâli'l-ḥanâfîzi ve Taḳyîd fi'l-münkirâti'l-vâḳi'a fi leyleti's-sâbi' ve'l-işrîn min ramazân* adlı eserleriyle birlikte yayımlanmıştır (nşr. Muhammed Hamza el-Kettânî – Hişâm b. Muhammed Haycer el-Hasenî, Beyrut 2011).

14. Şerḫü âhiri ḥadîşin min Şaḫîhi'l-Buḫârî (Fas, ts.; nşr. Ridvân Ahrakî, Beyrut 1428).

15. Ḥatmü'l-Âcurrûmiyye (Fas, ts.; nşr. Hişâm b. Muhammed Haycer el-Hasenî, Beyrut 1410, *Risâle fi'l-farḳ beyne'd-dâl ve'z-zâl* ile birlikte).

16. Mevâhibü'l-erebi'l-mübri'e mine'l-cereb fi's-semâ' ve âlâti'l-ṭarab. Çağdaş âlimlerden Muhammed b. Medenî Kennûn'un mûsiki ve mûsiki aletlerinin haramlığına dair *ez-Zecr ve'l-iḳmâ'* adlı eserine reddiye olup bunların mubahlığı savunulmaktadır (el-Hizânetü's-Subeyhiyye, nr. 77/1; el-Mektebetü'l-vataniyye, nr. 1721D). Müellifin öğrencisi İbnü'l-Hayyât ez-Zükkârî eseri ihtisar etmiştir (Fas, ts.).

17. Hükümü'l-hakîmî'l-'allâm fi duḫûli'n-nehri ve'l-ḥammâm. el-Âyâtü'n-nefe'ât fimâ yete'allak bi'l-ḥammâmât adıyla da anılır (el-Mektebetü'l-vataniyye, nr. 2199/3, vr. 132-219).

18. İthâfû nücebâ'i'l-'aşr bi'l-cevâb 'ani'l-mesâ'ili'l-'aşr (el-Hizânetü'l-âmmeh, nr. 1119K, vr. 168-230).

19. er-Riyâzü'r-reyyâniyye fi's-şu'beti'l-Kettânîyye. Kettânî ailesi ve bazı önemli şahsiyetlerine dairdir (el-Mektebetü'l-vataniyye, nr. 497K).

Kettânî'nin diğer bazı eserleri de şunlardır: *Mecmû'u'l-ecvibe 'ani'l-es'ile*, *Divânü ḫuṭab*, *el-Münâşaha fimâ yete'allak bi'l-müşâfaḫa*, *Sihâmü'l-işâbe li-ehli'l-ḫurâbe*, *Silsiletü'z-zehebi'l-menḳûde fi enne'l-istiṭâ'a ile'l-ḥac bi'n-nisbe li-ehli'l-Maḡrib meḳûde*, *el-'Arâyâ fimâ yete'allak bi'd-ḡaḫâyâ*, *en-Nevâzil*, *Naşihatü'n-nâşihîn fimâ yücbâ li-aḡrûḫati's-şâlihîn*, *Tercemetü's-Şeyḥ Muhammed b. 'Abdîlvâhid el-Kettânî* (şeyhinin biyografisine dair manzum bir eserdir), *Riḫletü'l-fethi'l-mübîn fi veḳā'i'l-ḥac ve ziyâreti'n-nebiyyi'l-emîn* (şeyhinin hac ziyareti hâtıralarını onun anlatımıyla derlemiştir), *Ḥallü'l-'ikâl 'an mes'eleti'l-ṭayyi ve'l-ṣiṣâl*, *Ḥâşiye 'alâ Şaḫîhi'l-Buḫârî*, *Ḥâşiye 'alâ Câmî'i't-Tirmizî*, *Şerḫü'l-Âcurrûmiyye*, *Tezkiretü lebibî'l-ḫay fi-men ḫufire ḳabruḫü ve hüve ḫay* (eserlerinin bir listesi için bk. *Fehrese*, neşreden giriş, s. 136-141; *ed-Devâhi'l-medhiyye*, neşreden giriş, s. 18-22).

BİBLİYOGRAFYA:

Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî, *Fehrese: İ'lâmü e'immeti'l-a'lâm* (nşr. Muhammed b. Azzûz), Beyrut 1425/2004, neşreden giriş, s. 17-144; a.mlf., *ed-Devâhi'l-medhiyye li'l-fırakı'l-maḥmiyye* (nşr. M. Hamza b. Ali el-Kettânî – Hasan b. Ali el-Kettânî), Beyrut 1426/2005, neşreden giriş, s. 6-26; Serḳis, *Mu'cem*, I, 40; II, 1545; Zekî M. Mücâhid, *el-A'lâmü's-Şarkıyye*, Kahire 1369/1950, II, 92-94; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, *Delîl mü'errihi'l-Maḡribi'l-aḳşâ*, Dârülbeyzâ 1960-65, I, 103, 142, 279; II, 288, 369, 455; a.mlf., *İlhâfû'l-muṭâli' bi-vefeyâti a'lâmi'l-ḳarni's-sâliḡ 'aşer ve'r-râbi'* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, I, 365; M. Bâkr el-Kettânî, *Tercemetü's-Şeyḥ Muhammed el-Kettânî eş-şehîd*, Rabat 1962, s. 9, 10, 11, 122; Ahmed el-Miknâsî, *Ehemmü meşâdiri't-târîḫ ve't-terceme fi'l-Maḡrib*, Tivân 1963, s. 80-81; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-feḫâris*, I, 107, 186-188, 300, 388, 481, 482, 484; II, 744, 1054; Menûnî, *el-Meşâdirü'l-'Arabıyye li-târîhi'l-Maḡrib*, Muhammediye 1410/1989, II, 102, 112, 115, 116-117, 138, 141, 142, 143, 144, 145; a.mlf., *Mezâhiru yaḳazati'l-Maḡribi'l-ḥadîs*, Beyrut 1405/1985, I, 328, 330-332; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 122; Cîrârî, *et-Te'lîf ve neḫḫatühü bi'l-Maḡrib fi'l-ḳarni'l-işrîn min 1908 ilâ 1972*, Rabat 1406/1985, s. 298-300; Muhammed Haccî, *Fihrisü'l-Hizâneti'l-'ilmiyyeti's-Subeyhiyye bi-Selâ*, Küveyt 1406/1985, s. 71, 156, 248; Fevzî Abdürrezzâk, *el-Maṭbû'âtü'l-ḥaceriyye fi'l-Maḡrib*, Rabat 1406/1986, s. 168-169 (İndeks); İdrîs b. Mâhi el-Kaytûnî, *Mu'cemü'l-maṭbû'âti'l-Maḡribiyye*, Selâ 1988, s. 295-297; M. Felâh el-Alevî, *Câmî'u'l-Ḳaraviyyîn ve'l-fıkrü's-Selefî: 1873-1914*, Dârülbeyzâ 1994, s. 23-24, 156; Haccî, *el-Fıkrü's-sâmî fi târihi'l-fıḫhi'l-İslâmî*, Beyrut 1416/1995, IV, 367-368; Abdülhafiz el-Fâsî, *Mu'cemü's-şüyûḫ el-müsemmâ Riyâzü'l-Cenne ev el-Müdhşü'l-Muṭrib* (nşr. Abdülmecîd Hayâlî), Beyrut 1424/2003, I, 131-134; Muhammed el-Kâdirî – Muhammed Melşûş, *Fihrisü'l-maṭbû'âti'l-ḥaceriyyeti'l-Maḡribiyye*, Dârülbeyzâ 2004, s.

31, 94, 95, 206; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî, *Neşrû'l-cevâhir ve'd-dürer fî 'ulemâ'i'l-kar-nî'r-râbi'* 'aşer, Beyrut 1427/2006, I, 306-308; Ahmed Bûkârî, *el-İhyâ' ve'l-tecdidü's-şûfî fî'l-Mağrib*, Muhammediye 1427/2006, III, 93, 96, 98-101; Abdüsettar b. Abdülvehhâb ed-Dihlevî, *Feyzü'l-meliki'l-vehhâbi'l-müte'âli bi-enbâ'i evâ'ili'l-karni's-şâliş 'aşer ve't-tevâli* (nşr. Abdül-melik b. Abdullah b. Dehîş), Mekke 1429/2008, I, 356-363; İbn Zeydân, *Mu'cemü'tabağâtî'l-mü'ellifin 'alâ 'ahdi devleti'l-'Aleviyyin* (nşr. Hasan el-Vezzânî), 1430/2009, II, 116-121; Hamza b. Tayyib el-Kettânî – M. Hamza b. Ali el-Kettânî, "Kettânî, Ca'fer b. İdrîs", *Ma'lemü'l-Mağrib*, Rabat 1425/2004, XX, 6750-6751.

AHMET ÖZEL

KETTÂNÎ, Muhammed Bâkır

(محمد الباقر الكتاني)

Ebü'l-Hüdâ Muhammed el-Bâkır
b. Muhammed b. Abdülkebîr
el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî
(1901-1964)

Faslı hadis âlimi, mutasavvif.

1319'da (1901) Fas'ta doğdu. Kettâniyye tarikatının kurucusu olan Muhammed b. Abdülkebîr'in oğlu ve *Fihrisü'l-fehâris* ile *et-Terâtîbü'l-idâriyye* adlı eserlerin müellifi Muhammed Abdülhay el-Kettânî'nin yeğenidir. Fas'ta, Rabat ve Selâ'da öğrenim gördü. Karaviyyin Camii'nde tanınmış âlimlerden ders aldı. Bunlar arasında dedesi, babası, babasının dayısı Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî, onun oğlu *er-Risâletü'l-müste'rafe* ve *Selvetü'l-enfâs* müellifi Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, Muhammed Mekki el-Betâvirî, Muhammed b. Ahmed el-Alevî, Ebû Şuayb ed-Dükkâlî, Muhammed b. İdrîs el-Kâdirî, İbnü'l-Hayyât ez-Zükkârî, Muhammed b. Reşîd el-İrâkî gibi âlimler yer almaktadır. 1919 ve 1938 yıllarında hacca gitti. Bu sırada Ömer b. Hamdân el-Mahresî el-Medenî, Muhammed Abdülbâkî el-Ensârî el-Hindî, Abdülkâdir b. Tevfik eş-Şelebî et-Trablusî, Bedreddin el-Hasenî, Muhammed Bahît el-Mutîî, İbrâhim es-Sekkâ el-Ezherî, Muhammed b. İbrâhim es-Semâlûtî gibi Hicaz ve Mısır âlimlerinden de faydalandı. 1937'de hocası ve ağabeyi Muhammed Mehdî el-Kettânî'nin postundan onun lehine feragat etmesi üzerine Selâ'daki Kettâniyye Zâviyesi'nde tarikatın şeyhi oldu. el-Câmiu'l-a'zam'da, Şerâtîn, Sîdî Ahmed Haccî, Nakib ve Hâc Abdullah mescidlerinde ders verdi. Kendisinden ders ve icâzet alanlar arasında oğulları Abdurrahman ve Muhammed, yeğeni Abdülazîm b. Muhammed Mehdî, Muhammed Müntasır-Billâh el-Kettânî ve kardeşi

Muhammed
Bâkır
el-Kettânî

Muhammed Nâsir-Lidînillâh, Abdullah b. Muhammed el-Hererî el-Habeşî, Abdullah b. Abdülkâdir et-Telîdî anılır. Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, Fas'a gittiği sıralarda kendisiyle defalarca görüştüğünü ve ondan faydalandığını kaydeder. Fransız sömürge yönetimi, özellikle Kettâniyye tarikatının kurucusu olan babasının faaliyetleri sebebiyle onun ve kardeşlerinin taşradaki kabileler arasında irşad faaliyetinde bulunmasını uzun yıllar engellediye de kendisi, müridleri ve gönderdiği mektuplar vasıtasıyla sömürgecilere karşı direniş hareketinin güçlenmesinde önemli rol oynadı. Fas Kralı V. Muhammed 1953'te sürgüne gönderildiğinde onun tekrar tahata çıkması ve Fas'ın bağımsızlığını kazanması için konferansları, dersleri ve telifleriyle çaba gösterdi. Râbitatü ulemâ'i'l-Mağrib'in kurucularından ve Cem'iyetü ulemâ'i'l-İslâh ve'l-irşâd'ın üyelerindendi. I. İdrîs es-Senûsî, Muhammed Zekî İbrâhim, Saîd Ramazan gibi doğu İslâm dünyasındaki ıslah yanlısı devlet ve ilim adamlarıyla yakın ilişki kurdu. 26 Şâban 1384 (30 Aralık 1964) tarihinde Selâ'da vefat etti ve Kettâniyye Zâviyesi hazîresinde defnedildi. Hakkında bilgi veren diğer kaynakların aksine vefat tarihinin 16 Şâban (Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî, II, 1077) veya 29 Şâban (*Ma'lemetü'l-Mağrib*, XX, 6762) olarak verilmesi yanlış olmalıdır.

Kettâniyye tarikatının ihyası, Fas şehirleri yanında doğu İslâm dünyasında bu tarikatın zâviyelerinin açılması, şeyhlerinin biyografilerinin tesbiti ve eserlerinin zayı olmaktan kurtarılması, tarikat evrâd ve ezkârının derlenip açıklanması hususunda önemli rol oynayan Muhammed Bâkır'ın mezhep taassubundan uzak, ictihad yanlısı, sahih hadislerle ameli yerleşik mezhep hükümlerine tercih eden, görüşlerini açıkça dile getirmekten çekinmeyen bir âlim olduğu, hadis, fıkıh, tefsir, tasavvuf, tarih ve ensâb konularında küçüklü-büyük 100 civarında eser yazdığı kaydedilir. Muhammed Hamza b. Ali b. Müntasır el-Kettânî, annesi Nüzhet bint Abdurrahman el-Kettâniyye'nin dedesi olan Muhammed

Bâkır el-Kettânî hakkında *Laḥzâtü'l-ḥisân fî tercemeti'l-İmâm Muḥammed el-Bâkır el-Kettânî* ve *Naşbü'l-me'âşir li-tercemeti ceddi el-İmâm Muḥammed el-Bâkır* adıyla iki eser telif etmiştir.

Eserleri. 1. Tercemetü's-Şeyḥ Muḥammed el-Kettânî eş-şehid: Eşrefü'l-emânî fî tercemeti's-Şeyḥ Sîdî Muḥammed el-Kettânî. Müellif önce babasının biyografisine dair *Dâ'iretü'l-'ulûm ve'l-ma'ârifî'l-Kettâniyye* adıyla sekiz ciltlik bir eser yazmış, ardından bunu ihtisar ederek *et-Tâcü'l-muraşşâ' bi'l-cevheri'l-ferid fî tercemeti's-Şeyḥ el-İmâm Muḥammed el-Kettânî eş-şehid* adlı üç ciltlik bir kitap telif etmiş, daha sonra onu da kısaltıp bu sonuncu eserini meydana getirmiştir. Müellifin babasının anne ve baba tarafından nesebi, yetişmesi, tahsili, hocaları, tarikatı, evrâd, eserleri, şiirleri, önemli sözleri, görüşleri, kendisi hakkında söylenen sözler ve yazılan şiirler, talebeleri, seyahatleri, çektiği sıkıntılar vb. konulara yer verdiği bu eser babasının ıslah düşüncesi, Fas'ın bağımsızlığı için verdiği mücadele, tarikatın liderliği konusunda amcası Abdülhay el-Kettânî ile olan ihtilâfları ve kraliyet ailesiyle ilişkilerine dair hususlarda önemli bir belge niteliğindedir (Rabat 1962; nşr. Nûrülhüdâ Abdurrahman el-Kettânî, Beyrut 1426/2005).

2. Ğunyetü'l-müstefid fî muḥimmi'l-esânîd. Fas ulemâsı yanında Hicaz, Kahire ve Şam'da ders ve icâzet aldığı hocalarının kısa biyografileriyle "el-hadisü'l-müselsel bi'l-evveliyye", Buhârî ve Müslim'in sahihleri, *el-Muvaṭṭa'* ve Mâlikî fıkıhına dair kendi isnadları hakkındadır (Tıtvân 1376; Kahire 1430/2009).

3. Ravzâtü'l-cennât fî mevlidi ḥâtemi'r-risâlat (Ziyâ'u'l-enâm) (Rabat 1975; nşr. Abdurrahman b. Muhammed Bâkır el-Kettânî – Muhammed b. Muhammed Bâkır el-Kettânî, Beyrut 1425/2004).

4. Yevâkitü't-tâci'l-vehhâc fî kışşati'l-isrâ ve'l-mi'râc (Rabat 1978; nşr. Abdurrahman b. Muhammed el-Kettânî – Muhammed b. Muhammed el-Kettânî, Beyrut 2009).

5. el-Mizânü'l-evfâ bi-kelimi'l-Muştafâ. Kırk hadis derlemesidir (nşr. Hişâm b. Muhammed Haycer el-Hasenî – Muhammed Hamza el-Kettânî, müellifin *Tenbihü'l-ğâfilin fî'l-emr bi'z-zikr ve faẓli'z-zâkirîn, Cevâmi'u'l-hayr fî feẓâ'ili'z-zikr* ve *Hazinetü'l-yûsır fî feẓâ'ili'z-zikr* adlı risâleleriyle birlikte, Beyrut 2009).

Kettânî'nin diğer bazı eserleri de şunlardır: *Evḍaḥu'l-mesâlik fî ḥtişâri Muvaṭṭa'î'l-İmâm Mâlik, Nefeḥâtü'l-ıtrî's-şezî fî ḥtişâri Câmî'i't-Tirmizî,*